

ДОКТРИНА У СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ

МІЖНАРОДНИЙ СУД ООН ВСТАНОВИВ, ЩО РОСІЙСЬКА ФЕДЕРАЦІЯ ПОРУШИЛА СВОЇ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ВІДПОВІДНО ДО ПУНКТУ “А” ЧАСТИНИ ПЕРШОЇ СТАТТІ 2 ТА ПІДПУНКТУ “V” ПУНКТУ “Е” СТАТТІ 5 МІЖНАРОДНОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЛІКВІДАЦІЮ ВСІХ ФОРМ РАСОВОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ*

<...>

352. Суд розгляне, чи кваліфікується поведінка Російської Федерації щодо освіти в Криму як расова дискримінація за змістом ч. 1 ст. 1 Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (CERD) та порушує зобов'язання, що містяться в п. “а” ч. 1 ст. 2 та пп. “v” п. “е” ст. 5 та ст. 7.

<...>

354. Суд вважає, що, навіть якщо пп. “v” п. “е” ст. 5 CERD не містить загального права на шкільну освіту мовою меншини, заборона расової дискримінації відповідно до п. “а” ч. 1 ст. 2 CERD і право на освіту згідно зі пп. “v” п. “е” ст. 5, може, за певних обставин, встановлювати обмеження щодо змін у наданні шкільної освіти мовою національної чи етнічної меншини. Для застосування цих положень Суд повинен спочатку визначити, чи кваліфікується відповідна поведінка як расова дискримінація у значенні ч. 1 ст. 1 CERD.

355. Більшість заходів, на які скаржиться Україна, стосуються обмеження доступності української чи кримськотатарської мови як мови навчання в початкових школах. Зазвичай мова є важливим соціальним зв'язком між членами етнічної групи. Таким чином, обмежувальні заходи, вжиті державою-учасницею щодо використання мови, у певних ситуаціях можуть свідчити про “розрізнення, виняток, обмеження чи перевагу, оснований на ознаках <...> національного чи етнічного походження” у значенні ч. 1 ст. 1 CERD.

356. Відповідно до CERD держави-учасниці володіють широкими дискреційними повноваженнями щодо шкільних програм і щодо основної мови навчання. Проте при розробці та реалізації шкільної програми держава-учасниця не може дискримінувати національну чи етнічну групу. Той факт, що держава вирішує пропонувати шкільну освіту лише однією мо-

* Витяг з рішення Міжнародного суду ООН у справі «Застосування Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму та Конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації» (Україна проти Російської Федерації) від 31 січня 2024 року. Дивись: Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation). Judgment of International Court of Justice. 31 January 2024. No. 166 <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/166/166-20240131-jud-01-00-en.pdf>> (accessed: 26.03.2024).

вою, сам по собі не призводить до дискримінації згідно з CERD щодо членів національної чи етнічної меншини, які бажають, щоб їхні діти навчалися рідною мовою.

357. Структурні зміни щодо мови навчання, яка використовується в школах, можуть становити дискримінацію, заборонену CERD, якщо способом, у який вони впроваджуються, завдає непорівняного негативного впливу на права особи чи групи, що виділяються за ознаками, переліченими в ч. 1 ст. 1 CERD, якщо тільки такий вплив не можна пояснити таким чином, що не стосується заборонених підстав у цій статті. Це мало б місце, зокрема, якщо зміна в освіті мовою меншини, яка використовується в державних школах, здійснюється таким чином, у тому числі за допомогою неформального тиску, щоб невинувато ускладнити членам національної або етнічної групи забезпечити, щоб їхні діти, як частина їхнього загального права на освіту, не зазнавали надмірно обтяжливого припинення щодо своєї основної мови навчання.

(а) Доступ до навчання українською мовою

358. Стосовно шкільної освіти українською мовою Суд зазначає, що Сторони погоджуються, що в період з 2014 по 2016 роки відбулося різке зниження кількості учнів, які отримують шкільну освіту українською мовою. За даними Управління Верховного комісара ООН з прав людини,

“Кількість учнів, які навчаються українською мовою, різко скоротилася. У 2013/14 навчальному році українською мовою навчалося 12694 осіб. Після окупації Криму у 2014/15 навчальному році це число зменшилося до 2154, у 2015/16 до 949, в 2016/17 до 371. У квітні 2015 р. з Криму виїхав багаторічний директор єдиної україномовної гімназії Сімферополя, імовірно, через погрози й утиски. За період з 2013 р. до 2017 р. кількість українських шкіл зменшилася з семи до однієї, а число українських класів з 875 до 28 (доповідь УВКПЛ, Ситуація з правами людини в тимчасово окупованих Автономній Республіці Крим та місті Севастополі (Україна) (22 лютого 2014 р. по 12 вересня 2017 р.), документ ООН А/НRC/36/CRP.3 (25 вересня 2017), п. 197.)

359. Таким чином, протягом першого року після 2014 року кількість учнів, які здобувають освіту українською мовою, зменшилася на 80 відсотків, а наступного – на 50 відсотків. Беззаперечно, що такого спаду не відбулося щодо шкільної освіти іншими мовами, включно з кримськотатарською мовою. Такий раптовий і стрімкий спад спричинив непомірні негативні наслідки для прав етнічних українських дітей та їхніх батьків.

360. Російська Федерація здійснює повний контроль над державною шкільною системою в Криму, зокрема над мовою навчання та умовами їх використання батьками та дітьми. Однак вона не надала переконливого пояснення раптових і радикальних змін у використанні української мови як мови навчання, що справляє різнобічний негативний вплив на права етнічних українців. Сторони не дійшли згоди щодо причин зменшення кількості учнів, які отримують шкільну освіту українською мовою після 2014 року.

361. Пояснення такого зниження, надані Російською Федерацією, не зовсім переконливі. Щоправда, у своїй доповіді УВКПЛ вважає, що “головними причинами такого зменшення є переважно російське культурне середовище і виїзд тисяч проукраїнських жителів Криму на материкову частину України”. Однак, навіть враховуючи, що багато етнічних українських сімей покинули Крим після 2014 року, Суд не переконаний, що це разом із “переорієнтацією кримської шкільної системи на Росію” може пояснити скорочення більш ніж на 90 відсотків справжньої потреби на шкільне навчання українською мовою у Криму.

362. Обидві сторони надали Суду докази щодо ступеня свободи батьків у виборі української мови як основної мови навчання для своїх дітей. Україна надала показання свідків, згідно з якими значна кількість батьків і дітей піддавалися переслідуванням і маніпуляціям з метою, щоб вони утримались від формулювання або реалізації своїх переважних прав. Російська Федерація, з іншого боку, надала показання свідків, згідно з якими вибір батьків мови навчання був нефальшованим і не піддавався тиску, що підтверджується загальною байдужістю з боку батьків до активного заохочення деяких вчителів продовжувати навчання дітей українською мовою.

363. Суд зауважує, що показання свідків, надані обома сторонами, були зроблені особами, які не були незацікавлені в результаті справи. Вони також не підтверджені достовірною документацією. Слід, однак, зазначити, що Управління Верховного комісара ООН з прав людини зауважило, що “також повідомлялося про тиск з боку деяких викладачів та адміністрацій шкіл з метою припинити викладання українською мовою”. Хоча Суд не може зробити висновок, на підставі наданих доказів, що батьки зазнавали переслідувань або маніпулятивної поведінки, спрямованої на те, щоб вони утримались від формулювання своїх переважних прав, Суд вважає, що Російська Федерація не продемонструвала, що вона виконала свій обов'язок щодо захисту прав етнічних українців від несприятливого негативно впливу на основі їхнього етнічного походження, вживши заходів для пом'якшення тиску внаслідок виняткової «переорієнтації кримської системи освіти на Росію» на батьків, діти яких до 2014 року отримували навчання в школі українською мовою.

<...>

(с) Наявність моделі расової дискримінації

369. Щоб з'ясувати, чи порушила Російська Федерація свої зобов'язання за CERD у цій справі, Суд повинен визначити, чи є виявлені порушення моделлю расової дискримінації. Законодавча та інша практика Російської Федерації щодо шкільної освіти українською мовою в Криму поширювалася на всіх дітей українського етнічного походження, батьки яких бажали, щоб вони навчалися українською мовою, і, таким чином, не стосувалася лише окремих випадків. Таким чином, виявляється, що ця практика мала на меті призвести до структурних змін у системі освіти. Тому Суд вважає, що така поведінка є моделлю расової дискримінації.

МІЖНАРОДНИЙ СУД ООН ВСТАНОВИВ, ЩО РОСІЙСЬКА ФЕДЕРАЦІЯ ПОРУШИЛА СВОЇ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ...

З іншого боку, Суд не переконаний, спираючись на надані йому докази, що інциденти щодо шкільного навчання кримськотатарською мовою є моделлю расової дискримінації.

(d) Висновок

370. У світлі вищевикладеного Суд дійшов висновку, що Російська Федерація порушила свої зобов'язання згідно з пунктом "а" частини першої статті 2 та підпунктом "v" пункту "е" статті 5 CERD, тим, як вона запровадила свою освітню систему в Криму після 2014 року щодо шкільної освіти українською мовою.

<...>